בתחלה כי אתה תשלם. והכי קאמר קרא ולך ה' החסד למי שמשים עלמו כשירים: לדיק. במשפט אמת: חסיד. נכנס

ליכנס לפנים משורת הדין כשאתה רואה שאין לפנים מן השורה: ולבסוף. כשרואה שאין העולם מתקיים בדין:

ל) [מגילה טו: סנהדרין קיא:], ב) הדרש הוא ע"ד

לבושיה

כמלג

ג) [בשאלתות פרשת ויקהל

סו ליתא

בתורתכם]. ד) וברכות כ:

נדה ע: ע"ש], ה) ל"ל אמר

להם הממונה, ו) רש"א,

ו וכדאיתא עירוביו כב.ז.

תורה אור השלם

צַדִּיק יְיֶ בְּכָל דְּרָכִיו
וְחָסִיד בְּכָל מֵעֲשִׂיו:

תהכים קמה יז 2. וּלְף אֲדֹנְי חָטֶד כִּי אַתְּה תְשַׁלֵם לְאִישׁ בְּמַעֲשֲׂהוּ: תהלים סב יג 3. וַיִּעֲבר יְיָ עַל פְּנָיו וַיִּקְרֵא יִיִּ יִאַ עַל בְחוּם

ָחֶסֶד וֶאֱמֶת: שמות לד ו וְחַנּוּן אֶרֶךְּ אַפַּיִם וְרַב וַיִּאָנָ אַ יְיָּ אֶל וַחוּם

4. ויאמר הנה אנכי כרת

בְּרִית נֶגֶּד כָּל עִמְּךְ אָצֶשָׂה נִפְּלָאת אֲשֶׁר לֹא אֶצֶשָׂה נִפְּלָאת אֲשֶׁר לֹא

נְבְּרְאוּ בְּכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל הָעָם אֲשֶׁר אַתָּה בְקַרְבּוֹ אֶת

מעשה יי כי נורא הוא

אָשֶׁר אֲנִי עשָׁה עִּמְר:

צח א מיי׳ פ״ב מהלי משובה הלי ו סמג נשיו יו:

מוסף רש"י

. למי שמשים עצמו כשירים. שיריים שחין נחשבין, כך חינו חשוב בעיניו וחינו מתגחה (סנהדריו קיא:).

רבינו חננאל ויעבור יי׳ על פניו ויקרא יי׳ יי׳ (יי׳) אל רחום יוחנן אילמלי מקרא כתוב איפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב״ה, פיר׳ ציוה הק׳ למלאך להתעטף בשליח ציבור היורד לפני והראהו למשה ואמר לו, כל זמן שישראל חוטאין לפני עשה לפני הודם שיחטא האדם, לאחר שיחטא האדם וישוב בתשובה. שמקבלו כרותה לי"ג מדות שאינה חוזרת ריקם. שנאמר הנה . אנכי כורת ברית וגו׳. אמר יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו שלא אדם, שנאמר ושב ורפא . רפואה. הוי אומר זה גזר שאינו לא זכיי ולא רשע שאינו לא וכיי ולא יושל בין אלא בינוני, אם שב בין ראש שנה ליום הכיפורים קודם שיחתם גזר דינו לאחר גזר דין, אין מוחלין לו. ופריק ר' יוחנז הא ביחיד, וכי קאמינא אנא שהתשובה מקרעת הגזר דין של ציבור. מיתיבי תמיד עיני ה' אלהיך בה, עיתים לטובה עיתים לרעה. כיצד, הרי שהיו ישראל רשעים גמורים כול׳. הנה ציבור ולא מקרע גזר דיז. ופריק. שני בהכי. תא שמע יורדי הים באניות וגו', ויצעקו אל ייי בצר להם וגו', עשה להם הק' סימניות . כאכין ורקין שבתורה. פי׳ אכין ורקין מיעוטין נינהו, פדה תפדה, כלומר מיעט בכור בהמה טהורה מפידיון. וכן נמי רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריד. מיעט בעלי מומיז. הכי נטי פשו בבב. נונין הפוכין כדין אך ורק, צעקו קודם גזר דין יענו, מיעטן הסימניות הללו, כי גזר דיז איז נעניז. ודומה גזר זין אין נענין, וויביה כמו שאמרו ויצעקו אל ה׳ בצר להם ממצוקותיהם

הם שני והכי איתא בפסיהתא ותאמר ליון עזבני ה' וה' שכחני אותן מדות עזבוני ומכל מקום קשיא 35 דשניהם כיון רחמים אין כאן שתי נרחה שהן מדה אחת ואחת מהן שם התוחר שכך מזכירין אותו על אדנותו לפי שהוא על כל כמו מלך על שם מלכותו ואותו כנוי מדת רחמים הוא שלפי 136

העולם מתקיים כשתשלם לאיש כמעשהו:

שלש עשרה מדות. אומר רבינו תם דשני שמות הראשונים

שהוא אדון על כל לריך להתנהג עם הוא מדת חוזק כי ביד חזקה הוא מכין לכל הבריות כדכתי' (תהלים קד) שואגים הכפירים השמן לב העם הזה ואזניו הכבר ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו השמן הפכל ל לערף ולבקש מאל אכלם רחום גם הוא ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו א"ל רב פפא לאביי ודלמא לפני גזר דין א"ל ורפא לו כתיב איזהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין מיתיבי השב מדם בחמים ולא כמדת ה' כי הרחמי' בינתים מוחלין לו לא שב בינתים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין כדאמרינן מוחלין לו לא קשיא "הא ביחיד הא בצבור מיתיבי יעיני ה' אלהיך בה עתים הכא קודם תשובה ואחר תשובה וחנון למובה עתים לרעה עתים למובה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים גמורין גם הוא מענין אחר בראש השנה ופסקו להם גשמים מועמים לסוף חזרו בהן להוסיף עליהן אי כי מדת רחמים היא אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להן שלא בעת לרה כי הכל לפי הארץ עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בר"ה בטרם תגיע הלרה מכחם שלא ופסקו עליהן גשמים מרובין לסוף חזרו בהן לפחות מהן אי אפשר שכבר מבא אבל חנון הוא נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להן לטובה מיהא ליקרעיה לגזר דינייהו ולוסיף להו שאני התם דאפשר בהכי שחונן בעת הדחק לגאול הלועק כדכתי׳ (ישעיה ל) חנון יחנך 'ת"ש יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וגו לקול זעקך ומדה זו כניכול שבעל כמ יש ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יחוגו וינועו כשכור וגו' ויצעקו אל לו לחון על הצועק אף ה' בצר להם וגו' יודו לה' חסדו וגו' עשה להן סימניות כאכין ורקין שבתורה כדין כדכתיב לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין צעקו לאחר גזר דין אינן נענין הני נמי ושמות כב) והיה כי

והכא לאלפים: ושב ורפא לו. סליחת ישמק אני ושמעתי כי כיחידין דמו ת"ש שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב בתורתכם חנון אני כלומר אע״פ שבדין בא העבוט לידך כי הלוית עליו מעותיך אף על פי כן תשיבנו לו כי אם פנים.

מדות * כדאמרינן הכא אני ה' קודם שיחטא לרחם עליו ואני מרחם לאחר שיחטא אם ישוב ה' מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין עון ופשע וחטחה ונקה הם נמנים בד' כדאית' ביומא בפ'ק) שני שעירים (דף לו: ושס) דעונות זדונות פשעים אלו המרדים וחטאות השגגות 136 ובמגלת סתרים דרבינו נסים איו מונה שם הראשון שיש פסיק בין משום . השמות דהכי קאמר קרא הקב"ה ששמו ה׳ קרא ה' רחום וחנון ונולר חסד לאלפים מונה בשתי מדות דנולר חסד היינו מדה אחת לאלפים מדה שמדה אחרת טובה מרובה חמש מאות על מדת פורענות דהתם כתיב על רבעים כתיב

העון קרא רפואה כדאיתא פרק שני דמגילה (דף יו:): אשר לא ישא

פשטיה דקרא אפני אדם קאי שאין נושא פנים בשביל גדולתו ועושרו או באדם זקן ונשוא פנים כדכתיב (דברים כח)

י למי שמשים עצמו כשירים רב הוגא רמי סובא למי כתיב יצדיק ה' בכל דרכיו וכתיב וחסיד בכל מעשיו בתחלה צדיק ולבסוף חסיד רבי אלעזר רמי כתיב יולך ה' חסד וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו בתחלה כי אתה תשלם כמעשהו ולבסוף ולך ה' חסד אילפי ואמרי לה אילפא רמי כתיב יורב חסד וכתיב ואמת בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד ויעבור ה' על פניו ויקרא א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד ישנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חומאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם כל במדם רחמים אל ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה אל רחום וחנון אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר ⁴הנה

אינן חוזרות ריקם: הנה אנכי כורם ברים. על האמור למעלה: בינסים. בין רחש השנה ליום עתים לעובה כו'. הכפורים: פעמים שהעתים הנתונים לקוף השנה לטובה היא להקל עליה מן הפורענות הנגזר עליה בר"ה: ופעמים שהוא לרעה. לפחות מן הטובה שפסקו לה: על הארץ שלריכה להם. על השדות ועל הכרמים ועל הגנות: שלא בזמנן. לפני הזריעה: ועל הארץ שאינה לריכה להם. בינורות ובמדברות מימגיות. בין פסוק לפסוק יש סימנין הפוכין כזה]: אכין ורקין. באין לדרשה למעט את הדיבור. כאכין ורקין שהן מיעוטין לומר לא בכל שעה שיצעקו אל ה׳ בצר להם יוציאם ממצוקותיהם אלא לם כן לעקו קודם גזר דין: אנכי כורת ברית אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנא'

יזכירום ישראל בתפלת תעניתם

ה' ה'. מדת רחמים. אני מרחם קודם שיחטא ואני מרחם אחר

שיחטא אם ישוב: ברית כרותה לשלש עשרה מדות. הללו שאם

השמו לב העם הזה. 5. השמו לב פן יראה בעיניו ובאוניו יִשְׁמֶע וּלְבָבוֹ יָבִין וְשֶׁב וְרָפָּא לו: 6. אָרֶץ אֲשֶׁר יִיָּ אֱלֹהֶיףְ 6. אָרֶץ אֲשֶׁר יִיָּ אֱלֹהֶיףְ דרש אתה תמיד עיני אֱלֹהֶיךְּ בָּהּ מֵרַשִּׁית הַשְּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: דברים יא יב יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיוֹת מלאכה תהלים קז כג רבים: וַ בִּים: וווויינים אין כג 8. כִּי יִיְ אֱלֹהַיכָם הוּא אֱלֹהַי הָאֱלֹהִים וַאְדנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגְּדל יִשָּׁא פָנִים וְלֹא יִקַּח שחד: דברים יז שוַװ: דברים י ז 9. יִשָּׂא יְיָ פָּנְיוֹ אֵלֶיךְ וְיָשֵׁם לְךְ שָׁלוֹם:

במדבר ו כו

גליון הש"ם גמ' אלמלא מקרא כתוב. מגילה כא ע"א סוטה יג

> לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו בא לפיים את המלך ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופיים את חבירך הכא נמי כאן בעבירות ילעק אלי המדה סיא רר י, כך לפי ייל שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו עד שבא ר"ע ולימד שאשמע כאן שחנוו לעקתו אני ואיני יכול לראות בעניו וגם יש בלשון חנון מתנת חנם כדאמרינן בברכות (דף ז.) וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון ארך "לצדיקים ולרשעים והם שמי חדות לפי שהן חשני עניני בני אדם והיא מדה טובה שהקב"ה מאחייך אפו ובמוך כך חוחיין בתשובה ובירושלתי מתרגמין מרחיק רגז שהוא מרחק ממנו לגיונות כדכתיב (ירמיה ג) פחח הי את אולרו ויולא את כלי זעמו (ישעיה יג) באים מארץ מרחק ורב חסד ואמת הן שתים כדדרשינן כתיב רב חסד וכתיב ואמת הא כילד בתחלה באמת וכשרואה שאין העולם מתקיים בחסד נולר חסד אחת נושא עון ופשע וחטאה הם שלש ונקה לשבים כך פי׳ הרב ז״ל. ע״כ לשון הגה״ה:

פאשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך נטפל לה רבי יוםי הכהן

אמר לה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע

אשר לא ישא פנים לוקן אבל ישא ה׳ פניו אליך אפני שכינה קאי שיראה לך פנים שוחקות ולא פנים של כעם והא דלא פריך הכא מדכתי׳ (איוב מב) וישא ה' את פני איוב וכתיב (שם) כי אם פניו אשא משום דהתם "[חס] בשביל לדקו: נעיי חוס' נדה ע: ד"ה כמוב וכי הניחו בקושיא]:

יושיעם לפני גזר דין. אך אם צעקו לאחר גזר דין אינו מושיעם. נמצא סימניות הללו מלמדין מיעט כאכין ורקין שבתורה שממעטין ודןלאחר גזר דין אין נענין. ופריק (הכינו) והני נמין כיחויןדים דמן.